

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

РОЗВИТОК БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУDEVELOPMENT OF BILINGUAL EDUCATION IN THE CONTEXT
OF CULTURAL APPROACH

Культурологічний підхід дозволяє розглянути освіту як феномен культури, в якому відображено національно-культурні цінності та традиції. З цієї точки зору європейська освіта є різноманітністю національних систем білінгвальної освіти. З іншого боку, культурологічний підхід передбачає розгляд культури як міри людського в людині, коли моральні якості особистості виходять на перший план. Ми виходимо з розуміння, що культурна типологія суспільства визначає освітню та виховну типологію. Культурологічний підхід допомагає зрозуміти, як в даний час за допомогою білінгвальної освіти відбувається суспільний процес, що включає поступову відмову від спрощених раціональних схем вирішення проблем міжкультурної взаємодії, зростання ваги рефлексії, вироблення нових способів вирішення освітніх проблем тощо. Культурологічний підхід може стати тим об'єднуючим чинником, що необхідний для розуміння інтеграційних процесів у білінгвальної освіти. Ми спираємося на доцільність культурологічної парадигми білінгвальної освіти як методологічного засобу інтерпретації інноваційних процесів у суспільно-гуманитарному типі пізнання. На цій основі виділяємо низку особливостей культурологічної парадигми білінгвальної освіти (у методологічному аспекті культурологічна парадигма має міждисциплінарний характер; в аксіологічному аспекті культурологічна парадигма є формою соціального замовлення шляхом формування ціннісних еталонів людини, що відповідає потребам суспільства в конкретних історичних умовах; в онтологічному аспекті культурологічна парадигма білінгвальної освіти органічно співіснує та розвивається паралельно з іншими парадигмами освіти). Методологія дослідження білінгвальних процесів в освіті включає сукупність взаємодоповнюючих підходів: традиційний, системний, діяльнісний, аксіологічний та проєктувальний, а системотвірним підходом є культурологічний. У практику розвитку теоретичного та практичного комунікативного мислення запроваджується культурологічний принцип рівноправності культур у рамках єдиної гуманістичної системи цінностей за збереження різноманітності їх культурних та етнічних особливостей.

Ключові слова: розвиток, білінгвальна освіта, культурологічний підхід, культуроло-

логічна парадигма, особливості, принцип, міжкультурна взаємодія.

The cultural approach allows us to consider education as a cultural phenomenon that reflects national and cultural values and traditions. From this point of view, European education is a variety of national systems of bilingual education. On the other hand, the cultural approach involves considering culture as a measure of the human in a person, when the moral qualities of the individual come to the fore. We proceed from the understanding that the cultural typology of society determines the educational and educational typology. The cultural approach helps to understand how currently with the help of bilingual education, a social process is taking place, which includes the gradual rejection of simplified rational schemes for solving problems of intercultural interaction, the increasing importance of reflection, the development of new ways of solving educational problems, etc. A cultural approach can become the unifying factor necessary for understanding integration processes in bilingual education. We rely on the expediency of the cultural paradigm of bilingual education as a methodological means of interpreting innovative processes in the social and humanitarian type of cognition. On this basis, we highlight a number of features of the cultural paradigm of bilingual education (in the methodological aspect, the cultural paradigm has an interdisciplinary nature; in the axiological aspect, the cultural paradigm is a form of social order through the formation of human value standards that meets the needs of society in specific historical conditions; in the ontological aspect, the cultural paradigm of bilingual education organically coexists and develops in parallel with other paradigms of education). The methodology of the study of bilingual processes in education includes a set of complementary approaches: traditional, systemic, activity, axiological and design, and the system-creative approach is cultural. In the practice of developing theoretical and practical communicative thinking, the cultural principle of the equality of cultures within the framework of a single humanistic system of values while preserving the diversity of their cultural and ethnic features is introduced.

Key words: development, bilingual education, cultural approach, cultural paradigm, features, principle, intercultural interaction.

УДК 373.3/5:81'246.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.1>

Лотфі Гаруді Г.С.,

Д-р філос.,

докторантка

Інституту педагогічної освіти

і освіти дорослих імені Івана Язюна

Національної академії педагогічних

наук України

Постановка проблеми. Глобальний характер перетворень у світі, зумовлений передусім необхідністю гуманістичних ідей, котрі протистоять технократії та мілітаризму. У центрі сучасного мислення лежить концепція взаємозалежного та взаємодіючого світу, яка стверджує ідеал цілісної людини. Тому важливо навчитися бачити те

спільне, що поєднує людство, і, водночас, характеризує кожну окрему людину, її індивідуальність. Культурологічний підхід допомагає зрозуміти, якого ідеалу прагне освіта з урахуванням аксіологічних ідей у суспільному розвитку. Зокрема, поняття білінгвальної освіти передбачає необхідність наукового пізнання та проєкування специфічних для

навчання способів наукового мислення, відпрацювання різних спеціальних моделей експериментальної та практичної верифікації та застосування знань, отриманих у комплексі усіх відомих нині наук.

Культурологічний підхід дозволяє, з одного боку, розглянути освіту як феномен культури, в якому відображено національно-культурні цінності та традиції. З цієї точки зору європейська освіта є різноманітністю національних систем білінгвальної освіти. З іншого боку, культурологічний підхід передбачає розгляд культури як міри людського в людині, коли моральні якості особистості виходять на перший план. Природа та особливості білінгвальної освіти передбачають її розгляд у контексті досягнень людської культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останні роки питання білінгвальної освіти широко досліджується у педагогічній науці. Зокрема, це засади мультикультурної освіти на європейському просторі (Я. Лебедева, О. Рудік [8]), теорія і методика підготовки фахівців на білінгвальній основі в університетах (С. Ситняківська [11]), тенденції розвитку освіти в країнах Європейського союзу (О. Ярова, [12]) та ін.

В сучасних нових умовах накопичений Європою досвід полікультурності «набуває привабливості для світу в цілому. Європейська культура, наука й освіта стали прикладом для всіх народів. Європейська культура, наука й освіта стали прикладом для всіх народів. Усвідомлення культури як другої природи, рукотворної, але не менше значущої, стимулює розуміння творчих можливостей людини і, насамперед, спроможності її власного формування розвитку на основі культур всього світу. На цій основі виник просвітницький образ культури із загальним ідеалом освіченості, історичності, раціоналізму, гуманізму й орієнтацією на європейські зразки як стандарт. Дійсно, полікультура Європи є значним видатним досягненням всього людства, а соціальний і політичний устрій країн Західної Європи також є видатним явищем політичної культури» [9, с. 76].

Як зазначає Н. Нікольська, «питання шкільної білінгвальної освіти є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, що зумовлено необхідністю формування нового багатомовного соціокультурного багатомовного простору. Теоретичними доробками науковців є визначення сутнісних характеристик шкільної білінгвальної освіти, до яких належать мовне чергування, мовна підтримка, мовний розвиток, культурна асиміляція, соціальне об'єднання, міжпредметні зв'язки тощо. Проведене дослідження дало змогу уточнити поняття білінгвальної освіти, яку розглядаємо як цілеспрямований процес викладання змісту предметів двома мовами, рідною і другою мовою з однаковою

кількістю годин кожної з мов, для досягнення вищого успіху в здобутті учнями базових знань та всебічного розвитку особистості» [10, с. 17].

Значну увагу вчені приділяють таким питанням як полілінгвальна і полікультурна парадигма сучасної мовної освітньої системи (Ж. Горіна [4]), полікультурна освіта студентської молоді (Я. Гулецька [5]), теоретичні і методичні засади навчання в полікультурному просторі (Л. Казанцева [6]), формування полікультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи на засадах лінгвокраїнознавчого підходу (О. Кондратьєва [7]) та ін.

Водночас, саме проблема культурологічної парадигми в контексті білінгвальної освіти не була предметом спеціального дослідження, що і зумовило вибір тематики пропонованої статі.

Мета статті – аналіз та виявлення особливостей культурологічної парадигми білінгвальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Загалом, «білінгвальне навчання – цілеспрямований процес долучення до світової культури засобами рідної та іноземної мов, коли іноземна мова виступає як засіб пізнання світу, здобуття спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного та соціального досвіду різних країн та народів. Тому для вітчизняної науки і практики дуже важливим є дослідження переваг білінгвальної міжкультурної освіти, яка дозволяє розвиватися особистості та забезпечує ефективну міжкультурну взаємодію в полікультурному суспільстві» [1, с. 11].

Культура містить усю людську діяльність, її продукти, соціальні якості людини тощо. При цьому межа між поняттями культури та суспільства часто розмивається. Ці поняття загалом поняття близькі і збігаються за своїм обсягом, тому громадянська система виступає, одночасно, і як система культури. Водночас, склад культури містить матеріально-виробничу діяльність, що є вихідною сферою, в якій закладено механізм саморозвитку культури.

Ми виходимо з розуміння, що культурна типологія суспільства визначає освітню та виховну типологію. Характеристики культури та білінгвальної освіти завжди пов'язані і взаємозумовлені. Процес навчання є частиною та результатом процесу виховання, який культурно детерміновано.

Культурологічний підхід допомагає зрозуміти, як в даний час за допомогою білінгвальної освіти відбувається суспільний процес, що включає поступову відмову від спрощених раціональних схем вирішення проблем міжкультурної взаємодії, зростання ваги рефлексії, вироблення нових способів вирішення освітніх проблем тощо. Культурологічний підхід може стати тим, що об'єднуючим чинником, що необхідний для розуміння білінгвальних процесів у білінгвальній освіті. Культурологічний

розгляд педагогіки як науки передбачає, що у центрі уваги знаходиться проблема цілей, змісту навчальної діяльності та чинників, що впливають на її характер.

Внаслідок цього педагогічна наука постає у ролі позачасової і неособистісної особливої системи знання: як структура, зумовлена тим типом культури, який задає суспільство. Цілі, джерела, фактори, зміст, методи наукової діяльності багато в чому визначаються провідними цінностями культури, так званим стилем мислення, властивими культурі того чи іншого типу.

Використання культурологічного підходу дозволяє включити до його категоріального апарату такі поняття як культура, цивілізація, духовність, культура особистості, культурний контекст, культурна криза, менталітет, національна культура, норма, цінності, традиції, культурна ідентичність, соціально значуще знання, ціннісні орієнтації тощо.

Проявляється культурологічний підхід і на технологічному рівні, зокрема у виборі дослідником методів та техніки діяльності. Цей вибір визначено умовами його проведення у відповідному культурному контексті та можливостями носія певної культури, який може брати участь у розвитку білінгвальних процесів в освіті.

Підкреслюючи єдність мови і культури, «фахівці білінгвальної освіти координують реалізацію культурних програм, беруть участь у міжнародних проектах, зміцнюють зв'язки з державними установами, що займаються питаннями культури. Активізація участі вчителів і школярів у культурній діяльності підтримується міжнародними організаціями, що займаються культурою, головна з яких – ЮНЕСКО. Саме цією організацією координуються завдання, які стоять перед фахівцями білінгвального навчання: – допомогти учням розвинути свої навички з мов шкільного білінгвального навчання; – використовувати іноземну мову як засіб вивчення нелінгвістичних дисциплін шляхом підвищення обізнаності про культуру країни цієї мови; – сприяти дотриманню принципів наступності у процесі навчання; – брати до уваги мультилінгвізм та мультикультуралізм учнів; – залучати батьків до співпраці у білінгвальному навчальному процесі; – удосконалювати систему оцінювання і визначення рівня мовних навичок учнів; розширювати вибір мов для білінгвального навчання; – заохочувати вчителів до використання позитивного європейського досвіду» [3, с. 139].

Водночас, «вихованість білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів може бути визначена за когнітивним, мотиваційно-ціннісним та комунікативно-діяльним критеріями, яким притаманна низка показників, що дозволяють описати три рівні вихованості майбутніх вчителів» [2, с. 30].

Наше дослідження ґрунтується на таких філософських ідеях: відкритого суспільства; важливість розуміння плюралізму поглядів; важливість вислухати одне одного; потреба демократичного спілкування тощо. Таким шляхом у практику розвитку теоретичного та практичного комунікативного мислення запроваджується культурологічний принцип: рівноправність культур у рамках єдиної гуманістичної системи цінностей за збереження різноманітності їх культурних та етнічних особливостей. Загалом, філософія культури обґрунтовує розвиток багатомірного діалогу культур і участь у цьому діалозі стає найважливішою умовою розвитку будь-якої культури.

Ступінь засвоєння тією чи іншою національною культурою світових досягнень та здатність збагатити світову культуру своїми досягненнями можна розглядати як критерії рівня розвитку цієї національної культури. Водночас, взаємна адаптація і вирівнювання рівнів розвитку різних культур є характерною для нашої епохи. І як духовно багата особистість, пізнаючи думки та почуття інших людей, не втрачає від цього своєї оригінальності та неповторності, так і багата національна культура, засвоюючи досягнення інших культур, не перестає бути своєрідною та унікальною. Сучасна людина починає розуміти, що культурна самобутність його народу невіддільна від культурної самобутності інших народів, що народи підпорядковуються законам культурної комунікації.

На рівні педагогічної практики ми вивчаємо, як діють міжнародні організації в освіті та створюються міжнародні освітні установи, як реалізуються міжнародні освітні програми та проекти, та яка педагогічна освіта може сприяти розвитку міжкультурної взаємодії. Інтеграційні процеси в білінгвальній освіті як тенденції та моделі білінгвальних процесів уже існують. Значення мало для нас вивчення матеріалів із різних науково-педагогічних журналів, газет, книг з питань білінгвальної освіти, матеріалів міжнародних конференцій та семінарів.

Зокрема, розуміння культури чужої та своєї через текст та його інтерпретацію допомагає визначити свою власну культурно значущу поведінку, усвідомити власну культурну цінність.

Ми спираємося на доцільність культурологічної парадигми білінгвальної освіти як методологічного засобу інтерпретації інноваційних процесів у суспільно-гуманітарному типі пізнання.

На цій основі виділяємо низку особливостей культурологічної парадигми білінгвальної освіти:

- у методологічному аспекті культурологічна парадигма має міждисциплінарний характер;
- в аксіологічному аспекті культурологічна парадигма є формою соціального замовлення шляхом формування ціннісних еталонів людини, що відповідає потребам суспільства в конкретних історичних умовах;

• в онтологічному аспекті культурологічна парадигма білінгвальної освіти органічно співіснує та розвивається паралельно з іншими парадигмами освіти.

Загалом, методологія дослідження білінгвальних процесів в освіті включає сукупність взаємодоповнюючих підходів: традиційний, системний, діяльнісний, аксіологічний та проєктувальний, а системотвірним підходом є культурологічний.

Висновки і пропозиції. Таким чином, культурологічний підхід допомагає зрозуміти, як в даний час за допомогою білінгвальної освіти відбувається суспільний процес, що включає поступову відмову від спрощених раціональних схем вирішення проблем міжкультурної взаємодії, зростання ваги рефлексії, вироблення нових способів вирішення освітніх проблем тощо. Культурологічний підхід може стати тим об'єднуючим чинником, що необхідний для розуміння інтеграційних процесів у білінгвальній освіті. Ми спираємося на доцільність культурологічної парадигми білінгвальної освіти як методологічного засобу інтерпретації інноваційних процесів у суспільно-гуманітарному типі пізнання. На цій основі виділяємо низку особливостей культурологічної парадигми білінгвальної освіти (у методологічному аспекті культурологічна парадигма має міждисциплінарний характер; в аксіологічному аспекті культурологічна парадигма є формою соціального замовлення шляхом формування ціннісних еталонів людини, що відповідає потребам суспільства в конкретних історичних умовах; в онтологічному аспекті культурологічна парадигма білінгвальної освіти органічно співіснує та розвивається паралельно з іншими парадигмами освіти). Методологія дослідження білінгвальних процесів в освіті включає сукупність взаємодоповнюючих підходів: традиційний, системний, діяльнісний, аксіологічний та проєктувальний, а системотвірним підходом є культурологічний. У практику розвитку теоретичного та практичного комунікативного мислення запроваджується культурологічний принцип рівноправності культур у рамках єдиної гуманістичної системи цінностей за збереження різноманітності їх культурних та етнічних особливостей.

До подальших напрямів відносимо дослідження методологічних підходів до білінгвальної освіти у їх взаємодії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бартош О. П., Мигалина З. І. Білінгвальна міжкультурна освіта як засіб побудови освітнього процесу в руслі крос-культурного діалогу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2023. Вип. 2 (53). С. 9–12.
2. Веневцева Є. Критерії, показники та рівні вихованості білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Наукові записки Кіровоградського РВВ КДПУ ім. В. Винниченка*. 2015. Вип. 140. С. 26–31.
3. Винарчик М. П. Білінгвальна освіта і викладання культур: австрійський контекст. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. № 1 (19). С. 138–143.
4. Горіна Ж. Д. Полілінгвальна і полікультурна парадигма сучасної мовної освітньої системи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. Вип. 7. С. 135–142.
5. Гулецька Я. Г. *Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США*: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. 17 с.
6. Казанцева Л. І. *Теоретичні і методичні засади навчання дітей старшого дошкільного віку української мови в полікультурному просторі*: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2014. 41 с.
7. Кондратьєва О. *Формування полікультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (на засадах лінгвокраїнознавчого підходу)*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 265 с.
8. Лебедева Я., Рудік О. Засади мультикультурної освіти на європейському просторі. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. № 4. С. 26–37.
9. Мельник В. В. Становлення і розвиток полікультурного суспільства в умовах євроінтеграції. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. № 54. С. 69–81.
10. Нікольська Н. Білінгвальна освіта школярів як предмет дослідження вітчизняних учених. *Педагогічний дискурс*. 2019. Вип. 26. С. 14–18.
11. Ситняківська С. М. *Теорія і методика підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі в університетах*: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2019. 673 с.
12. Ярова О. Б. *Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського союзу*: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2018. 531 с.